

הלכו מאתנו

אברהם צביון ז"ל - דברים לזכרו

רחל טוקטלי

אברהם צביון נולד ב-1925 בסומרסט (כיום: אגלון), עיירה קטנה ליד ריגה שבה ביקרנו לפני שנים אחדות. בעקבות הביקור הזה הכתיב לקלטות את הספר **אבות ומייסדים**. משפחתו עלתה לארץ בהיותו בן עשר והתיישבה בפתח תקוה. שם למד בביה"ס 'נצח ישראל' ובישיבה. בגיל 17 התגייס ל'הגנה' ולנוטרות ושירת בגליל התחתון ובעמק הירדן במסגרת משטרת היישובים. בתקופה זו גילה את כתבי דוסטויבסקי, שאותם אהב עד סוף ימיו ושאת ספריו המתורגמים הביא לימים לבית דוסטויבסקי בפטרבורג.

עם קום המדינה התגייס לצה"ל וסיים קורס קצינים. במלחמת העצמאות זכה בצל"ש על מעשה גבורה במהלך הקרבות על ירושלים.

אחר כך שימש כקצין השכלה של פיקוד דרום, ובמסגרת זו הקים ב-1952 את להקת פיקוד דרום. המפגש עם המחנה החינוכי על שם מרכוס, שאליו הביא חיילים להשתלמות, היה מכריע בחייו. נפשו דבקה במפעל החינוכי המתנהל במחנה והוא ביקש להישאר שם. מאוחר יותר החליף את המפקד. בתפקידו כמפקד המחנה העלה לדרגת חשיבות עליונה את לימודי הבסיס: הקניית הלשון העברית לחיילים עולים ולימודי יסוד לחיילים מעוטי השכלה. 'נערי צביון' קדמו ל'נערי רפול'. מחנכים ותלמידים מאותה תקופה זוכרים את גישתו הייחודית, הספוגה אהבת אדם.

במהלך העשור ב'מרכוס' הוא מילא שליחות חינוכית באנגליה, שם יסד את מועדון 'צעירי ציון', שבו התנהלה פעילות ציונית ענפה. את חוויותיו כמפקד מחנה מרכוס תיאר בספרו **העשור המופלא בחיי סיומה**.

בן גוריון הכיר את המחנה החינוכי ואהב אותו. כשפרש מהממשלה, הוא הציע לאברהם לעבור איתו לשדה בוקר ולהקים שם את 'אוקספורד של הנגב'. אברהם ביקש להקים מוסד חינוכי לילדי היישובים בסביבה: ירוחם, נתיבות, דימונה, מרחבים... בן גוריון הסכים בהתלהבות; תקציבים הגיעו מפנחס ספיר, ולימים גם מתרומות נדיבות של יהודי העולם. משפחת צביון - האישה שרה ז"ל וילדיהם תלמה ויורם - עברה לגור בשדה בוקר. תלמה ויורם למדו במדרשה, יחד עם ילדי הסביבה. לימים השלימו תארים אקדמיים גבוהים.

בן גוריון אהב את המוסד ונהג לבקר בו לעתים קרובות. כשנפטרה פולה בן-גוריון, עזר אברהם ל'זקן' לקבוע את מקום הקבר. ספרו של אברהם, **רקוויאם לאורות מדבר**, מתאר את תקופת פעילותו כמקימה ומנהלה של המדרשה.

ב-1970 פנה אברהם לאקדמיה. באוניברסיטה העברית כתב דוקטוראט, שאותו השלים מאוחר יותר והוציא לאור כספר בשם **דיוקנו היהודי של ברל כצנלסון**. בד בבד שימש כדיקאן הסטודנטים בפועל.

ב-1977 נקרא על ידי מנכ"ל משרד החינוך, אלעד פלד, לנהל את מפעלי החינוך למבוגרים מטעם המשרד: ביעור הבערות, הקניית השכלת יסוד ותיכון למבוגרים, הנחלת הלשון העברית במערכת האולפנים וברשויות המקומיות, הדרכת הורים ועוד. שם הצטרפתי אליו. החלפנו את השם 'ביעור בערות' ב'תהיל'ה' - תוכנית השכלה ייחודית ללומד המבוגר, שראשיתה במרכז ניסיוני בבאר

שבע בניהולה של שושנה ברונר ואחריתה ב- 80 מרכזים ברחבי הארץ. במרכזים אלה למעלה מעשרים אלף נשים חסרות השכלה ומעוטות השכלה זקפו את קומתן במשפחה, בסביבה ובחברה הישראלית. אברהם יזם, דחף, השיג תקציבים, השיג את תמיכתם של ראשי רשויות וארגונים, שילב את פרויקט שיקום השכונות וסחף אחריו אנשי חינוך בהתמחויות השונות, שראו במפעל זה יעוד. תהיל"ה זכתה בפרס הנשיא לחינוך.

בד בבד טיפח אברהם במסירות את האולפנים להנחלת הלשון ואת מפעלי ההנחיה להורים ולמשפחה. לימים יזם את פיתוחה של רשת הקתדראות העממיות, שאומצה בהתלהבות על ידי הרשויות המקומיות ברחבי הארץ.

בתקופת עבודתו במשרד החינוך קשר אברהם קשרים מעולים עם תנועת המקווה. הוא קיים בירושלים סמינר בתנאי פנימייה לכחמישים מורי התנועה. בסמינר זה, שנמשך חודש וחצי, למדו בכירי המקווה להכיר את עולם היהדות, שמעו הרצאות על תולדות המדינה, טיילו בארץ, שרו שירים עבריים ובעיקר, כפי שהם חוזרים ואומרים עד עצם היום הזה, הבינו שמורים טובים עובדים עם הלב ועם הנשמה...

קרוב לפרישתו של אברהם ממשרד החינוך, הוא יזם, הקים וניהל את מפעל 'אבות ומייסדים', המתכנס אחת לחודש בסופי שבוע, ללימודי מורשת ישראל, היסטוריה של עם ישראל ונושאים קרובים - סמינר המתקיים עד עצם היום הזה. לפני שנים אחדות, כשראיתו נחלשה מאוד, פרש מניהול הסמינר והעביר את הפיד לממשיכיו.

אחרי הפרישה יצאנו לשליחות בברית המועצות לשעבר מטעם 'נתיב'. הקמנו 'אוניברסיטה פתוחה ללימודים עבריים', שנדדה בין ריגה, וילנה ולנינגרד ושאליה הביא אברהם מהארץ מרצים דוברי רוסית, שעלו בשנות השבעים של המאה העשרים והשתלבו באקדמיה הישראלית. בזכות פעילות זו, הוא התקבל כחבר באקדמיה הרוסית למדעים. באותה שליחות גם קיימנו, בעזרת מורים מהארץ, מערכת השתלמויות בלשון העברית ובמקורות ישראל 'למורים' מקומיים וכן גם לימודי לשון עברית ליהודים וללא יהודים.

לפני תשע שנים הגענו לדיור המוגן 'גני שרונים' באבן יהודה. כאן הנהיג אמירת 'קידוש' בפתחת מסיבות קבלת השבת ויזם את הקמתה של מקהלת הדיירים, שבה השתתף עד שבועיים לפני פטירתו. במשך שלוש שנים קיימנו בדירתנו חוג בית לעיון במורשת ישראל. באחרונה, משכבדה המשימה, נאלץ אברהם להסתפק בהאזנה לקריאה קולית שלי ולדיסקים של הספרייה לעיוורים. פעמים אחדות בשבוע למד פילוסופיה יהודית יחד עם חבר, אף הוא דייר ב'גני שרונים'.

אברהם היה קשור מאוד לילדיו, לנכדיו ולניניו, ואלה שמרו על קשר הדוק עמו. הוא אהב את משפחתו על נספחיה לדורותיהם, את ידידיו ועמיתיו מתקופות חייו השונות, את עובדי החינוך למבוגרים ואת התלמידים במערכות שניהל. מחנכים שעבדו במחיצתו מציינים את התכונה העיקרית שהנחיל להם: עבודה עם הלב והנשמה. הכרנו אותו כאיש חזון, חולם, יזם, לוחם בעיקשות, לעתים עד כדי ריב ומדון, ממוקד-מטרה כמעט במידה אובססיונית, מלהיב את האנשים שהלכו אִתו, אוהב אדם ואופטימי ללא תקנה.

יהי זכרו ברוך.

ד"ר אברהם צביון כמנהיג חינוכי

רינה כהן סוצקבר

ד"ר אברהם צביון הובא למנוחת עולמים בירושלים בתחילת חודש מר חשוון תשע"ד (אוקטובר 2013). הוא היה איש חינוך רב זכויות, ששילב בחייו חזון ומעש.

'פרשת השבוע' בשבוע פטירתו של אברהם צביון היא פרשת לך-לך. כאברהם אבינו גם אברהם צביון שמע בילדותו ולכל אורך חייו את הציוני: 'לך לך אל הארץ אשר אראך'. הארץ על אנשיה, עדותיה, לשונותיה ותרבותה המתהווה היו למרכז חייו, ולה הקדיש את אוננו יכולותיו ועתותיו. החינוך הוצב כציר מרכזי בחייו של אברהם אבינו, שהרי כתוב: 'כי ידעתיו למען אשר יצווה את בניו ואת ביתו אחרי', משמע הוא צווה על העברה והנחלה של תורה ותרבות לילדיו ולמשפחתו כבסיס לבניית עם; כמוהו גם אברהם צביון העמיד את החינוך כאבן הראשה וכמרחב החשיבה והפעילות שלו בתפקידו כבונה הארץ.

ד"ר צביון, כמחולל חינוך, הציב חזון חינוכי מקיף ורב תעוזה, בנה תשתיות והפעיל מסגרות מגוונות להשכלת עם ולנטיעתו בארץ מולדתו הרוחנית. זאת עשה על ידי הנחלת שפת עם ותרבות עם.

בהנהגתו ותחת ניהולו פרח חינוך מבוגרים בכל רחבי הארץ והגיע למעשה לכל בית אב; ידע והשכלה הונגשו לכל מבוגר ולכל משפחה על פי צרכיה ויכולותיה. ד"ר צביון הרחיב את פעילות הנחלת הלשון, פיתח וקידם את מסגרות תהיל"ה, פיתח את תחום הקתדראות העממיות ואף תמך, עודד וסלל כיוון לתחום הורים, משפחה וקהילה.

בתפקידי כממונה על תחום הורים ומשפחה אמר לי ד"ר צביון לא אחת: 'משהו צריך לקרות בתחום שבאחריותך', ודרבן אותי להציב חזון לתחום ולפעול למימושו תוך שהוא מאפשר חופש פעולה ולמידה תוך כדי עשייה.

רגישותו לאוכלוסיות מודרות ויכולתו לקרוא את מפת הצרכים של מבוגרים בחברה רב תרבותית הלכה ונבנתה לאורך השנים. רגישויות ויכולות אלה הנחו אותו בפריסת מפת הדרכים וקביעת דפוסי הפעילות למען חיזוקו של העם המתקבץ מגלוייתיו. כל מעייניו היו נתונים לעם ישראל בכללו ולעם השב למולדתו בציון, ולהם הקדיש את חייו ואת עשייתו החינוכית במשך עשרות שנים. באישיותו של ד"ר אברהם צביון בלטו להט ונאמנות. הוא זיהה יהדות עם ציונות וישראליות [לכך הכוונה?]. כאיש ספר המצוי בארון הספרים היהודי ובאוצרות הדעת של העת החדשה בישראל ובעולם פעל באמונה, בדבקות ובמסירות למען הצלחתו המושכלת של המפעל הציוני והעמדתו של יסודות של אחריות, דעת, ידע וערבות הדדית.

זכויותיו יעמדו לו לאורך ימים ושנים, והן מלוות אותו עם הסתלקותו לבית עולמו שבע זכויות ומעשים.

יהי זכרו ברוך.

תנחומים למשפחתו - רחל, יורם ותמי ולמשפחת חינוך מבוגרים לדורותיה.

אברהם צביון ז"ל - מורה דרך ומנהיג

מגי קורן

יש רגעים בחייו של אדם שבהם המפגש עם זולתו הוא גורלי ביותר ומשנה את המשך מסלול חייו. כך היה לי המפגש עם אברהם לפני עשרים וארבע שנים. באחד העיתונים פורסמה ידיעה שדרוש/ה רכז/ת לסמינר 'אבות ומייסדים'. הגעתי לראיון במשרדו של ד"ר אברהם צביון, ששכן אז בבניין ישן בשכונת ממילא (עם הזמן הוא הפך למרכז מרשים ומפואר). נכנסתי לראיון - ומאז הכול היסטוריה... במהלך השנתיים הבאות מצאתי את עצמי שוקעת יחד עם אברהם בעשייה נלהבת. עבדתי לצדו בארגון הסמינרים ובכל עבודה נוספת שנדרשה. לעבודה עם אברהם לא היו שעות קבועות, והיא התמשכה גם לאחר שעות העבודה בלילה וכן בסופי שבוע. אך לי לא היה אכפת; לא היה יום שלא למדתי בו משהו חדש. כל נושא בסמינר שהכנו היה עבורי חגיגה של למידה; ולא למידה של ידע גרידא אלא גם של התנהלות מול גופים שותפים. שום מרצה מבכירי המרצים בארץ לא עמד מול בקשותיו של אברהם, ואם סירבו - למדתי ממנו שעלי להתמיד בניסיונותי עד שיאמר: רוצה אני. הוא זה שלימד אותי למידת מבוגרים מהי, העמיד אותי על ההבדל העמוק בין למידת מבוגרים ללמידת ילדים והשריש בי את הכבוד שיש לרכוש לניסיון החיים של האדם המבוגר. כל זאת עשה מתוך אמונה בדרכו ומתוך להט. הוא שלח אותי לקורס לחינוך מבוגרים במרכז בובר באוניברסיטה העברית; הנושא כבש אותי, התמקצעתי בו יותר ויותר, והוא הפך לדרך חיי ולמרכז עיסוקי המקצועי. בזכותו של אברהם הגעתי לשליחות בשיקאגו, מצוידת בכתובות ובידע היכן להתחיל את לימודי לתואר שני בארה"ב בחינוך מבוגרים.

שבתי לארץ, ואברהם ורחל המשיכו ללוות אותי בחיי האישים והמקצועיים. התפתחה בינינו מערכת היחסים שחרגה מקשר מקצועי גרידא. רחל ואברהם הפכו עבורי ועבור משפחתי לחלק מהוויית חיינו. כשאלעד בננו הגיע למצוות, אברהם ברוח ידיעותיו והבנתו ביהדות נטל עליו את הדרכתו של אלעד בקריאת ההפטרה ובהכנתו למצוות - חוויה שבננו ואנחנו נושאים עמנו עד היום. אברהם היה שותף בהתפתחותי המקצועית והיה עד לקשיים שהאגף עבר בעשור האחרון. הוא כאב את התמורות הרבות שחלו בחברה הישראלית ואת מעמדו של חינוך מבוגרים בארץ שלא היה עוד כבעבר. היה ברור לי שאמשיך את המפעל שאברהם ורחל החלו בו. קיבלתי החלטה לא לנטוש את האגף לאחר שכבר כמעט נסגר.

גם לאחר הפרישה המשיכו אברהם ורחל להוות מודל למימוש חיים מלאים. הם ייסדו והפעילו חוגי תרבות ורוח מעוררי השראה. כל ביקור ושיחה במעונם החדש הרחיבו אופקים. השיחות בינינו התמקדו במסגרות החדשות של חוגי למידה והעשרה, בספר מעניין שיצא לאור או בנושאים אקטואליים. לימים עמדתי על פרשת דרכים: האם להגיש מועמדות לניהול האגף? אברהם ורחל עודדו אותי לעשות זאת. המחשבה שאחליף את אברהם בתפקידו כמנהלו המיתולוגי של האגף ריגשה אותי והעמידה בפניי מודל לקידום התחום.

מה רבה הייתה שמחתם של אברהם ורחל כשהודעתי לכם שזכיתי במכרז, וכמה גאים היו בי. כמה ביטחון נסכו בי, וכמה חיזקו אותי!

מאז אני מנסה ככל יכולתי להמשיך את מה שלימד אותי אברהם ולהעמיק במה שהשריש וטיפח בי. המציאות של ניהול המערכת של חינוך מבוגרים קשה ומורכבת, אך אני ממשיכה להיאבק על מעמדו במשרד החינוך ובחברה הישראלית בכלל. היעדים שהצבתי לי: לנסות ולהתאים את פעולות האגף לשינויים העכשוויים המתרחשים בחברה, בכלכלה ובטכנולוגיה; להילחם על מקצוע התחום באקדמיה ואולי אף להצליח להקים מסלול אקדמי בחינוך מבוגרים.

חלל גדול נפער, אברהם, עם לכתך. אני מודה על הזכות שנפלה בחלקי להכיר אדם בשיעור קומתך. השארת אותנו להמשיך את דרכך. נוסיף ונטפח את הקשר עם רחל, כפי שהיית רוצה. תשמור עלינו שם למעלה, ואנחנו נמשיך בהשראתך את העשייה.

יהי זכרו ברוך.